

Tüskés Anna
Budapest

A datok a częstochowai kegykép kultuszához a 17–18. századi Magyarországon*

Az Itáliában festett¹ és ma Częstochowában található kegykép másolatai egész Európában elterjedtek. A Bécs megmentésére török ellen felvonuló Sobieski III. János lengyel király naponta imádkozott a kép magánál őrzött másolata előtt. Az 1683. szeptember 12-i bécsi győzelmet Szűz Máriának, a Passau Segítő Mária mellett a częstochowai Istenanyának tulajdonították. A győzelemért hálából Sobieski János a Bécs melletti, kahlenbergi templomban elhelyezte a częstochowai kegykép másolatát. A meginduló törökellenes felszabadító háborúk után a pálosok visszatelepültek Magyarországra, s templomaikban rendszerint elhelyezték a kegykép másolatát. A kultusz elterjedését elősegítette, hogy az I. (Nagy) Lajos király által 1352-ben alapított márianosztrai pálos kolostorból 1382-ben elindult tizenkét pálos szerzetes alapította a Jasna Góra-i kolostort, amely nem-sokára látogatott búcsújáró helyé vált.

Hasonlóan a kegykép és a körülötte kialakult kultusz lengyelországi kutatásához, melyet Elżbieta Jackiewicz végzett,² a częstochowai kegykép magyarországi elterjedését is több tanulmány vizsgálta az elmúlt három évtizedben. Közülük Bálint Sándor, Szilárdfy Zoltán és Barna Gábor barokk kori búcsújárásra, kultusztörténetre és népi vallásosságra irányuló kutatásai az irányadók.³ Anyagy-

* Köszönöm Knapp Évának és Tüskés Gábornak, hogy használhattam az általuk összeállított magyarországi búcsújáróhelyek katalógusának kiadatlan kéziratát.

¹ A kegykép mesterét illetően különböző hipotézisek láttak napvilágot: Jan Fijalek bolognai iskolának, Stanisław Tomkowicz Pietro Cavallini művének, Krystyna Pieradzka sienainak, Ewa Śnieżyńska-Stolot Simone Martini műhelyének tulajdonítja a kegyképet. Krystyna PIERADZKA: *Fundacja klasztoru jasnogórskiego w Częstochowie w 1382 r.* Kraków, 1939; Ewa ŚNIEŻYŃSKA-STOLOT: Kult italo-bizantyjskich obrazów maryjnych w Europie Środkowej w XIV w. *Studia Claromontana*, 5, 1984, 14–26.

² Elżbieta JACKIEWICZ: Naśladownictwa ołtarza głównego bazyliki jasnogórskiej. *Studia Claromontana*, 15, 1995, 341–416.

³ BÁLINT Sándor: *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből.* Budapest, 1943 [1944], 36–42; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek és -szobrok tipológiája és jelentése.* Budapest, 1994; Uő: A pálos rend két kegyképe: a Częstochowai és Sasvári Boldogasszony.

gyűjtésem során a korábban ismert összesen harmincnégy magyarországi ábrázolás további hárommal bővült. Az alábbiakban röviden bemutatom a czerstochowai képtípus magyarországi elterjedésének tér- és időbeli folyamatát, a különböző hordozó műfajokat és a magyarországi vallásosságban betöltött jelentőségét.

A czerstochowai kegykép kultuszának terjesztésében jelentős szerepet játszott a pálosok mellett a ferences és a jezsuita rend. Esterházy Pál nádor nagyban hozzájárult a czerstochowai kegykép magyarországi tiszteletének elterjedéséhez a kegykép részletes leírásával az 1690-ben magyarul megjelent, európai Mária-kegyhelyeket bemutató művében.⁴ A Magyarországon elterjedt ábrázolások nagyrészt az eredeti kegykép hű másolatai, de ezen kívül helyi változatokkal is találkozunk. Apró eltérések figyelhetők meg például abban, hogy hogyan tartja a könyvet a gyermek Jézus, s esetenként angyalokkal vették körül a két főalakot. A kegyképmásolatokra koronákat festettek vagy applikáltak.

Ahogy Lengyelországban, úgy Magyarországon is sokféle műfajban megtaláljuk a czerstochowai kegykép tiszteletét. Templomok és kápolnák fő- és mellékoltárai, szentképek, szobrok és magánáhitatot szolgáló szentképek tanúsítják a kultusz széles körű elterjedését. A czerstochowai típus nagyobb számban található a Nyugat-Dunántúlon és az Alföldön, de szórványosan Felső-Magyarországon és a Délvidéken is előfordul.⁵

A kegykép egyik legkorábbi fennmaradt másolata a pálosveresmarti kolostorból a 17. század elején került a gyöngyösi ferencesekhez, innen a mátrafüredi templomba, majd onnan a Mátra Múzeumba.⁶ A kegykép kultuszának elterjedését a 17. századi Magyarországon több leírás is bizonyítja. Báthory Zsófia és I. Rákóczi Ferenc a sárospataki várban berendezett kápolna oltárára a czerstochowai Mária-kegykép másolatát helyezte el.⁷ A kép csodatételét, amely szerint az 1664. február 6-án eltérítette a Sárospatak felé közeledő török csapatot, részletesen feljegyezték a jezsuita *Historia Domus*ban.⁸ A kegykép sárospataki tiszteletét magyarázza Báthory Zsófia anyjának lengyel származása, s hogy maga is elzárándokolt Czerstochowába. Báthory Zsófia az általa alapított és építtetett kassai jezsuita (ma premontrei) templom oltárára is a Fekete Mária kegyképét helyeztette.⁹

In Uő: *Ikonográfia – kultusztörténet. Képes tanulmányok*. Budapest, 2003, 117–123; BARNA GÁBOR: A czerstochowai Szűzanya tisztelete Közép-Európában. In „...szolgálatra ítélte!...”. *Bálint Sándor Emlékkönyv*. Szerk. BARNA GÁBOR – SZABÓ FERENC – SZABÓ MAGDOLNA, Szeged, 2004, 38–51.

⁴ ESTERAS [ESTERHÁZY] PÁL: *Az egész vilagon levő csodalatos boldogsagos Szűz kepeinek (...)*. Nagyszombat, 1690, 203–205.

⁵ TÜSKÉS GÁBOR: *Búcsújárás a barokk kori Magyarországon*. Budapest, 1993, 27.

⁶ SZILÁRDFY ZOLTÁN: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő, *A pálos rend*, 119.

⁷ PÉTER KATALIN: A jezsuiták működésének első szakasza Sárospatakon. *Egyháztörténeti Szemle*, 7, 2006, 2. sz., 39; Gyulai Éva Rákóczi és a sárospataki jezsuiták című előadása elhangzott a II. Rákóczi Ferenc az államférfi című konferencián Sárospatakon 2008. október 2–3. Köszönöm Gyulai Évának, hogy elolvashattam még kéziratban levő tanulmányát.

⁸ Egyetemi Könyvtár, Budapest, Kézirattár, Ab 95/1, 7–8 (Annuae 1664).

⁹ SZILÁRDFY ZOLTÁN: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő, *A pálos rend*, 119; BARNA GÁBOR: A czerstochowai Szűzanya, 44.

A munkácsi Rákóczi-vár tárgyairól képet adó, Körösy György által 1688-ban készített *Lajstrom az Meltóságos Rákóczi Arvak Munkácsban meg maradot és ide Patakra hozatot köntös és mas portékakrul* című leltára a festmények között említi a csejstochowai Mária-kegykép másolatát is: „egy réz kis kép egy felöl czeztuchai [csejstochowai] Boldog Asszony, mas felöl valami királyi vendegseg írva”.¹⁰

A 17. századi magyar arisztokrácia tagjai közül Báthory Zsófián kívül Esterházy Pál is tisztelte a csejstochowai kegyképet. A török által 1683-ban elpusztított Kisboldogasszony (Kleinfrauenhaid, Ausztria) középkori templomát Esterházy Pál nádor helyreállította, s főoltárán elhelyeztette a fraknoi várból származó Fekete Madonna-ikont, amely csakhamar népszerű búcsújáróhellyé vált.¹¹ A kegyképen az 1461-es évszám olvasható, de valószínűleg csak a 17. században készült. Az évszám feltehetően rajta volt az előképen. Az Istenanya és Gyermeke fejét barokk korona díszíti.

További kegyképmásolatokról tudósít Esterházy Pál *Mennyei korona* című, 1696-ban, Nagyszombatban (Trnava, Szlovákia) megjelent művében.¹² A nagyszombati jezsuita kollégiumban, a kollégium lépcsőfordulójában helyezték el a kegykép másolatát, amely több alkalommal is megvédte a kollégiumot a tűzvészttől. 1663-tól vagy 1665-től tisztelték a kollégium lakói tűz, pestis és éhínség ellen. Esterházy szerint a kép „a világ és ország előtt el-rejtve vólt”, s az ő leírása által válik közzismertté. Napjainkban a nagyszombati Keresztelő Szent János társszékesegyház, az egykori jezsuita Egyetemi templom Csejstochowai-kápolnájának oltárán áll egy kegyképmásolat, amelyet Stadler Vitus festett 1639-ben.¹³

Esterházy Pál ugyanebben a művében megemlíti a kegykép másik kiemelkedő kultuszhelyét, a sopronbánfalvi Angyalok Királynéja kegytemplomot.¹⁴ A Szent Wolfgang (Farkas) tiszteletére szentelt középkori kápolnát a pálos rend kapta meg a 15. század végén. A török előrenyomulás miatt Bécsújhelyre menekült pálosok 1614-ben tértek vissza, s elkezdték templomuk és kolostoruk újjáépítését. A kegykép valószínűleg már a 16. században az ottani pálosok tulajdonában volt. 1669-től rendszeres felajánlások vannak a főoltárra helyezett, csodatevő képnél. A pálos rend 1786. évi feloszlataáig a búcsújárótemplomot a Habsburg család tagjai is felkeresték. A pálosok után a karmelitáké lett a templom. A kegyoltárt 1788-ban a kaboldi evangélikus templomnak vették meg. A kegykép helyére Dorffmaister

¹⁰ THALY Kálmán: A Rákóczi árvák 1688-ban Munkács várában maradt és Patakra vitt ingó értékeinek lajstromai. *Történelmi Tár*, 9, 1886, 785.

¹¹ ESTERHÁZY Pál: *Az egész vilagon*, 80–81; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 331; NÉMETH Adél: *Burgenland*. Budapest, 2003 (*Panoráma Regionális Útikönyvek*), 138.

¹² ESTERÁS [ESTERHÁZY] Pál: *Mennyei korona*. Nagyszombat, 1696, 792–793.

¹³ SZILÁRDFY Zoltán: *A pálos rend*, 119, 250. kép.

¹⁴ ESTERHÁZY Pál: *Mennyei korona*, 115; BALOGH Ágoston Flórián: *Beatissima Virgo Maria Mater Dei, qua regina et patrona Hungariorum*. Agriae, 1872, 596; GENTHON István: *Magyarország műemlékei*. Budapest, 1951, 253; *Sopron és környéke műemlékei*. Szerk. DERCSÉNYI Dezső, Budapest, 1953 (*Magyarország műemléki topográfiája*, 2), 362–366; BARNA Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*. Budapest, 1990, 141–142; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 344; ÜÖ: *A pálos rend*, 119, 251. kép; BARNA Gábor: *A csejstochowai Szűzanya*, 44.

Istvánnal egy *Keresztrefeszítést* festettek.¹⁵ A kép rokokó keretben ma ismét a sopronbánfalvi templom főoltárán van.

A kegykép további 17. századi másolatai megtalálhatók a nagymartoni (Mattersburg, Ausztria) Csermely-kápolnában (Rinnsalkapelle) és a kismartoni (Eisenstadt, Ausztria) Szent Mihály főangyal ferences templom kegyoltárán. A nagymartoni búcsújáró kápolna a 17. században épült, késő barokk stílusban a Marz felé vezető úton.¹⁶ A stukkóoltáron lévő czeŕstochowai Madonna-kegykép Szent Anna és Szent Joachim szobra veszi közre. A kegyhely II. József uralkodása alatt elveszítette jelentőségét. A kismartoni ferences templom kegyoltárán álló vászonra festett olajkép ismeretlen festő alkotása feltehetőleg a 17. század végéről.¹⁷

A 18. század első negyedében Belgrádban is tisztelték a kegyképet. A Binder János Fülöp által 1770 körül rézbe metszett szentkép felirata szerint a kegyképet 1723. nov. 10-én Belgrádból átvitték a zimonyi (Земун/Zemun, Szerbia) obszerváns ferences templomba: „Wahre abbildung der Mutter gottes so Vorhero in Belgrad Verehret ware, anjezo aber in Semlin bey denen P. P. Franciscaner der Capist-Provinz der Regl. Observantz”.¹⁸ A kegyképmásolatot 1872-ben a plébániatemplom oltárán tisztelték.¹⁹

A czeŕstochowai kegykép legjelentősebb kultuszhelye Magyarországon napjainkban a márianosztrai Magyarok Nagyasszonya pálos kegytemplom.²⁰ A török hódoltság idején elnéptelenedett középkori eredetű kolostort Széchenyi György esztergomi érsek 1718 és 1721 között építette újjá romjaiból. Rendi szokás szerint itt helyezték el a kegykép másolatát, amelyet Laskivi Cyprián pálos szerzetes festett 1720 körül. 1728-ban a provinciális hozatta a czeŕstochowai kép koronákkal és csillagokkal ékesített másolatát Czeŕstochowából, és külön oltárra helyezték el, melyet Szabó Mózes díszített fel. A templomot 1729-ben szentelték fel, s 1786-ig maradt a pálosok kezében.

A kegykép további másolatait főoltárra helyezték a 18. században a szakolcai (Skalica, Szlovákia), a pápai és a pesti pálos templomban, az egervári plébánia-

¹⁵ CSATKAI Endre: A sopronbánfalvi hegyi templom egykori főoltárképe. *Soproni Szemle*, 24, 1970, 362–364.

¹⁶ Gustav GUGITZ: Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch. Bd. 2, Wien, 1955, 233; *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Burgenland*. Bearb. v. Adelheid SCHMELLER-KITT, Wien, 1980, 193; NÉMETH Adél: *Burgenland*, 135–136.

¹⁷ SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 332; Uő: *A pálos rend*, 119; BARNA Gábor: *A czeŕstochowai Szűzanya*, 44.

¹⁸ SZILÁRDFY Zoltán: Magyar barokk szentképek. *Művészettörténeti Értesítő*, 1981, 122; SZILÁRDFY Zoltán – TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva: *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyekről*. Budapest, 1987, kat. sz. 362.

¹⁹ BALOGH Ágoston Flórián: *Beatissima Virgo Maria*, 638.

²⁰ ESTERHÁZY Pál: *Mennyei korona*, 122; *Pest megye műemlékei*. 1. köt., szerk. DERCSÉNYI Dezső, Budapest, 1958, 477, 485, 487; BARNA Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek*, 104–105; DERCSÉNYI Balázs – HEGYI Gábor – MAROSI Ernő – TÖRÖK József: *Katolikus templomok Magyarországon*. Budapest, 1991, 37; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 335–336; BARNA Gábor: *A czeŕstochowai Szűzanya*, 44.

templomban és az isztriai Sveti Petar u Šumi-i pálos Szent Péter és Pál templomban. A jelenleg használaton kívüli, magántulajdonban álló szakolcai pálos templom 1715–1725 között épült, s ekkor készült a főoltár is, melynek felső részére, a Remete Szent Pált ábrázoló kép fölé helyezték el a csestochowai kegykép másolatát.²¹ Pápán az 1734–1742 között épült egykor pálos, majd bencés Nagyboldogasszony templom szentélyében az oszlopos-párkányos kialakítású főoltár közepén áll a csestochowai Szűz képe gazdag szobordísszel (angyalok, Péter, Pál) körülveve.²² A pesti, egykor pálos Kisboldogasszony, ma egyetemi templom alapkövébe Szent Sebestyén ereklyéjét és a csestochowai Szűzanya a „Fekete Madonna” részre karcolt képét tették.²³ A templomot 1722-ben kezdték el építeni, 1742-ben készült el, s 1748-ban szentelték fel. A főoltár felszentelésére 1758-ban került sor. A Conti Antal Lipót készítette főoltáron elhelyezték a kegykép részlemezre festett másolatát (ill. 1). Az egervári Alexandriai Szent Katalin plébánia-templomot Egervári László építtette a 15. században a ferences rend részére. A hozzá tartozó kolostor a török időkben elpusztult. A templomot 1749 és 1757 között Széchényi Ignác helyreállíttatta, ekkor készült a templom berendezése, s máig fennmaradt főoltára a csestochowai kegykép másolatával.²⁴ Az 1755-ben felszentelt Sv. Petar u Šumi-i pálos Szent Péter és Pál templomban ugyancsak a főoltáron, tabernákulum felett helyezték el a kegykép másolatát.²⁵

A kegykép másolatai mellékoltárra kerültek a 18. században a Szeged-alsóvárosi ferences templomban, a pesti Rókus-kápolnában, a csornai premontrai prépostsági templomban, a váci ferences templomban (ill. 2), a nagyváradi (Oradea, Románia) pálos templomban és a bajai ferences templomban. A Szeged-alsóvárosi Havi Boldogasszony ferences templom bejáratnál a jobboldali oltáron helyezték el a „Fekete Máriának” vagy „Szerecsen Máriának” hívott kegyképet, melyet Morvay András szegedi festő készített 1740-ben. Leányok völgegyért könyörögtek a kegyképhez.²⁶ A pesti Rókus-kápolnában a mellékoltár fölött találjuk a 18. század közepéről származó csestochowai Boldogasszony képet. A vászonra

²¹ BALOGH Ágoston Flórián: *Beatissima Virgo Maria*, 780; IPOLYVÖLGYI NÉMETH J. Krizosztom: *Búcsújárók könyve*. Balassagyarmat, 1991, 258–259.

²² BÁLINT Sándor: *Sacra Hungaria*, 41; SZILÁRDFY Zoltán: *Magyar barokk szentképek*, 123; DERCSÉNYI Balázs et al.: *Katolikus templomok*, 186–187; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

²³ BÁLINT Sándor: *Sacra Hungaria*, 41; GENTHON István: *Magyarország műemlékei*, 56; TÖRÖK József: *Budapest, Egyetemi Templom*. Budapest, 1986 (*Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár*, 230), 2, 8; DERCSÉNYI Balázs et al.: *Katolikus templomok*, 26–27; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő: *A pálos rend*, 119; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

²⁴ SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő: *A pálos rend*, 119; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44; Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (a továbbiakban: KÖH), archív felvétel 4487, neg. 10573.

²⁵ BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 40.

²⁶ BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium: A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Budapest, 1977, II 979, 383; DERCSÉNYI Balázs et al.: *Katolikus templomok*, 219; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő: *A pálos rend*, 119; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

Ill. 1. Budapest, egykor pálos Kisboldogasszony, ma Egyetemi templom, főoltár. Fotó: Schmidt Péter.

olajjal festett képen az ismeretlen magyarországi festő Máriát és a gyermek Jézust feléjük rózsát nyújtó puttókkal ábrázolta.²⁷ A váci Szent Kereszt ferences templom a rendházzal együtt 1721–1761 között épült barokk stílusban. Eredetileg mellékoltáron elhelyezték a kegykép másolatát.²⁸ Az 1728–1756 között bajai ferences és az 1760-as évekre felépült nagyváradon eredetileg pálos, ma premontrei templomban ugyancsak az egyik mellékoltáron látható a csestochowai kegykép másolata.²⁹ A csornai Nagyboldogasszony premontrei prépostsági templom bal oldali mellékoltárán, a Mária-oltáron áll a Szerecsen Máriának nevezett kegykép, melyet 1757 körül Schrabel Tádé csornai prépost hozott magával Magyarhradiszból (Uher-ské Hradiště, Csehország). A szakirodalommal ellentétben a kép nem a csestochowai, hanem a brünni Máriát ábrázolja.³⁰ A számos Hodigitria típusú Madonna kegyképtől a brünnit a Mária nyakába akasztott rombusz alakú ereklyetartó különbözteti meg, amely a csornai kegyképről egy 19. századi átfestés során tűnt el.

²⁷ SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő: *A pálos rend*, 119, 35. kép; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

²⁸ SZILÁRDFY Zoltán: *A pálos rend*, 119. A kép ma a déli mellékhajó első és második kápolnája közötti átjáró déli falán függ, feltehetően az 1940-es évek óta.

²⁹ SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő: *A pálos rend*, 119; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

³⁰ BARNA Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek*, 54–55; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 327.

Ill. 2. Ismeretlen magyarországi festő: A csestochowai kegykép másolata. Vác, ferences templom, 18. század. Fotó: Tüskés Anna.

Az eddigi szakirodalom számára ismeretlen két 18. századi ábrázolást találtam a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Fotótárában. Az egyik a Nagytapolcsánytól 3 km-re, Nyitra vármegyében található Bölgén (Bedzany, Szlovákia) kastély kápolnájának oltárképe,³¹ a másik a Sopron-Fertődi kistérségben lévő Gyalóka római katolikus Keresztelő Szent János templomának képe a sekrestyeajtó felett.³² Mindkét másolat a 18. század második felére datálható.

További kegyképmásolatok találhatóak az 1738-ban Giovanni Battista Carlone olasz származású mester tervei szerint épült egerszalóki Szűz Mária neve templomban, a perkátai Kisboldogasszony plébániatemplom mellékoltárán, és az 1796-ban épült bölcskei Szentháromság plébániatemplom mellékoltárán.³³ Ugyancsak a 18. század második felére tehető az egri Dobó István Vármúzeumban

³¹ KÖH, neg. 11680.

³² KÖH, neg. 75293.

³³ SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; Uő: *A pálos rend*, 119; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

örzött, ismeretlen festőnek fára olajjal készített festménye, amely *trompe l'oeil* keretében mutatja a csestochowai kegyképpel.³⁴

A 19. századi Magyarországon számos templomban elhelyezték és tisztelték a csestochowai képet, így például a mezőtúri plébániatemplomban és a pesti terézvárosi plébániatemplomban. Az 1817–1823 között épült, klasszicista stílusú, egyhajós, boltozatos mezőtúri Nagyboldogasszony római katolikus plébániatemplom szentélyének egyik oszlopán a csestochowai kegykép másolata látható. A pesti, terézvárosi plébániatemplomban az északi mellékoltáron helyezték el a képet. A csestochowai Szűz Mária kegykép egy 18. századi másolata látható az 1828–1835 között Pollack Mihály által tervezett Szent István-oltár menza fölötti részén, a Schoefft József által festett *Patrona Hungariae* oltárkép alatt.³⁵

A 20. században főként Lengyelországból Magyarországon letelepedett lengyelek hozták magukkal a csestochowai Madonna kegyképeinek tradicionális tiszteletét. A Radóc (Rădăuți, Románia) melletti Kácsika (Cacica, Románia) kegytemploma moldvai csángó búcsújáróhely.³⁶ A templomot Lengyelországból letelepedett sóbányászok építették 1904-ben, s a magukkal hozott csestochowai Madonna kegyképeinek fára festett másolatát helyezték az oltárra. A kegykép Sztanyiszlóából (Stanisławów, mai Ivano-Frankivszk, Ukrajna), az ottani örmény katolikusok templomából került Bukovinába, s már Lengyelországban híres volt az imameghallgatások miatt. Ezt bizonyítják azok a fogadalmi ajándékok, amelyek a képpel együtt Bukovinába kerültek. Egész Bukovinában és az ország különböző, távoli részein is elterjedt e kegykép tisztelete.

A 19. és 20. században Magyarországra érkezett lengyelek 1907-ben alapították a pesti, óhegyi lengyel templomot.³⁷ A templomot és a hozzá tartozó öregotthont Árkay Aladár tervezte. A Budapesten letelepedett és főképpen a kőbányai üzemekben dolgozó lengyel katolikusok számára Wincenty Danek lengyel származású pap az itteni, valamint a lengyelországi és amerikai lengyel katolikusok adományaiból felépíttette a templomot és mellette a lengyel szociális otthont. A templomot 1930. augusztus 17-én August Hlond bíboros, lengyel primás szentelte fel. Az oltáron a csestochowai Madonna képét helyezték el.

³⁴ Dobó István Vármúzeum, Eger, lelt. sz. 55.454, olaj, fa, 30,3 x 22,2 cm. *A Magyar Nemzeti Galéria késő reneszánsz és barokk kiállítása. Képek és szobrok*. Szerk. MOJZER Miklós, Budapest, 1982, 255; LENGYEL László: Pálos festő (?), 18. század. *Trompe l'oeil* a csestochowai Szűzanya képével, 18. század második fele. In *Zsánermetamorfózisok. The metamorphosis of themes*. Budapest, 1993, 190.

³⁵ BASICS Beatrix: *Budapest, Terézvárosi plébániatemplom*. Budapest, 1986 [1987] (*Tájak, kőrök, múzeumok kiskönyvtár*, 240), 8–9, 13; SZILÁRDFY Zoltán: *A magyarországi kegyképek*, 336; BARNA Gábor: *A csestochowai Szűzanya*, 44.

³⁶ SÁNTHA Alajos: Bukovina Boldogasszonya. *Katolikus Világ*, 1936. augusztus, 250–251; LIMBACHER Gábor: Moldvai magyarok kácsikai búcsújárása Nagyboldogasszony ünnepekor. In „*Megfog vala apóm szokor kezemtől...*”. *Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére*. Szerk. HALÁSZ Péter, Budapest, 1993, 95–100.

³⁷ PROHÁSZKA László: *Lengyel emlékek*. Budapest, 2001, 48–53.

A częstochowai Madonna-ábrázolások nemcsak oltárképeken és sokszorosított grafikai lapokon ismertek, hanem a szobrászatban is megjelent. Ligeti Lajos 1916-ban készült, *Pálosok kútja* című alkotás eredetileg a VIII. kerületi Lósy Imre utcában állt, 1935-ben áthelyezték a Központi Papnevelő Intézet belvárosi Papnövelde utcai épülete belső udvarára.³⁸ A kút középpontjában az oszlop tetején a częstochowai Madonna márványból kifaragott képe áll (ill. 3, 4). A kőoszlop mellett kétoldalt egy-egy térdelve imádkozó pálos szerzetes életnagyságúnál nagyobb alakja látható. A díszkutat még a tízes évek elején rendelte meg az esztergomi káptalan, amely a pálos rendnek kívánt emléket állítani.

Az 1930-as és 1940-es években épült pálos templomokban ugyancsak központba állították a częstochowai Fekete Madonna kegyképnek másolatát. Zemburszky Mihály pálos szerzetes kezdeményezésére felépült pécsi pálos templom Weichinger Károly tervei alapján 1938-ra készült el.³⁹ A jobb oldali mellékhajó végén lévő kis kápolnában kapott helyet a częstochowai Fekete Madonna kegyképnek az a másolata, melyet az 1934-ben Magyarországra visszatelepülő pálosok hoztak magukkal Lengyelországból. Az 1940-ben épített Petőfiszállás-szentkúti pálos templomban is elhelyezték a kegykép másolatát.⁴⁰

A második világháború idején Oszkóba internált lengyel menekültek adományozták a plébániatemplomnak a főhajó északi oldalán függő częstochowai kegykép másolatot, ahogy a kép alatt függő lengyel-magyar nyelvű tábla tanúsítja: 1942. X. 4. / EZT A KÉPET / A LENGYEL KORONA KIRÁLYNŐJÉNEK / A CSENSZTOHOVAI SZŰZANYÁNAK / AJÁNLIJÁK FEL / AZ OSZKÓI TEMPLOM JAVÁRA / LENGYEL INTERNÁLT KATONÁK.

A kegykép egyik legújabb másolata a budai Gellérthegyi Sziklatemplom lengyel kápolnájában található.⁴¹ A lengyelek 1994. május 15-én, a pálosok hazatelepülésének 60. évfordulójára ajándékozták a lengyel kápolna Jagelló-sasból kialakított oltárára a kegyképmásolatot. A képtől balra Nagy Lajos magyar király lánya, Szent Hedvig lengyel királyné, jobbra Boldog Özséb látható.

A częstochowai Fekete Madonna kegyképnek kultusza ma is elevenen él Magyarországon. Az eddigi szakirodalom számára ugyancsak ismeretlen az 1999. június 4-én leégett hunyai Szent László templom helyére 2000-ben újonnan felépített templomba a 2000. október 20-án éjjel Lengyelországból megérkezett és elhelyezett częstochowai Madonna ikonképe, amely Witold Bulik festőművész alkotása.

A topográfiai és műfaji felmérés bizonyítja a częstochowai kegykép tiszteletének erőteljes magyarországi kisugárzását. Az eredeti kép másolatait a török

³⁸ Uo., 47–48; Uő: Ligeti Miklós egyházművészeti alkotásai. *Vigilia*, 10, 2002, 750.

³⁹ Weichinger Károly (1893–1982). *Rimanóczy Gyula (1903–1958)*. [Kiállítási katalógus, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Magyar Építészeti Múzeuma]. Szerk. HADIK András, Budapest, 1994, 57.

⁴⁰ BALINT Sándor: *Boldogasszony vendégségében*. Budapest, 1944, 7–11; BARNA Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek*, 127–130.

⁴¹ PROHÁSZKA László: *Lengyel emlékek*, 53–55.

Ill. 3, 4. Ligeti Lajos: *Pálók kútja*, Budapest, 1916.
Fotó: Schmidt Péter.

Ill. 5. Betlér (Betliar, Szlovákia), Andrásy-kastély, kegyképmásolat a hitvesi ágy fölött. Fotó: Tüskés Anna.

kiűzése után a pálosok és a lengyel kapcsolatokkal rendelkező magyar arisztokrácia terjesztette elsősorban (ill. 5). A kultusz a vallásosság szinte minden formájában és a művészet számos műfajában, rétegében megjelent.

CULT OF THE DEVOTIONAL PICTURE OF OUR LADY OF CZĘSTOCHOWA IN 17TH-AND 18TH-CENTURY HUNGARY

Abstract

Copies of the devotional picture painted in Italy and displayed in Częstochowa today spread across the whole of Europe. In the study the author examines the spread of this cult narrowed down to the 17th–18th-century Hungary. As consequence of this research, the number of known representations in Hungary has increased. The author shortly introduces to the temporal and spatial process of the spreading of the picture type specific to Częstochowa, its different manifestations, and the image's importance in Hungarian religious life. Representations prevalent in Hungary are exact copies of the original image, but there can also be seen local varieties. Just like in Poland, equally in Hungary the adoration of devotional pictures took various forms. High and side altars of churches, icons, sculptures and icons for private prayer bear witness to this expansive cult. The Częstochowa image type is located in greater numbers in Western Transdanubia and in the Great Plain, but can also be found sporadically in Southern and Northern Hungary. The topographic and thematic survey proves the strong influence the Częstochowa devotional picture's adoration had in Hungary. After the expulsion of the Turks, the aristocracy with Polish connections and the Pauline Fathers circulated copies of the original picture. The cult appeared in almost every form of religiousness and in numerous varieties of art as well.